

Kulturarv under vatten?

– Kort om vad vi vet och vart vi vill gå

Andréas Olsson, Statens maritima museer

Statens maritima museer

- Statens maritima museer (SMM) verkar för bevarande och levandegörande av det maritima kulturarvet
- Museimyndighet som samlar tre museer; Vasamuseet och Sjöhistoriska museet i Stockholm samt Marinmuseum i Karlskrona
- SMM fungerar som expertinstans inom svensk kulturmiljövård. Vi bedriver forskning, uppdragsarkeologi och är remissinstans

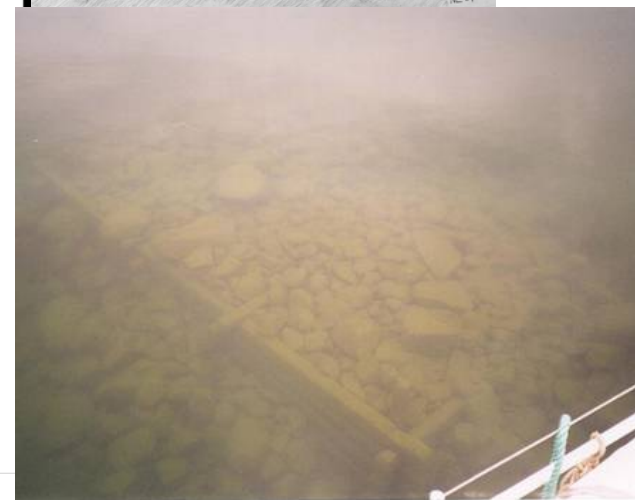
Och vad ska jag prata om?

- Vad är kulturarv under vatten?
- Hur arbetar vi med detta?
- Våra visioner
- Exempel på utmaningar och pågående projekt

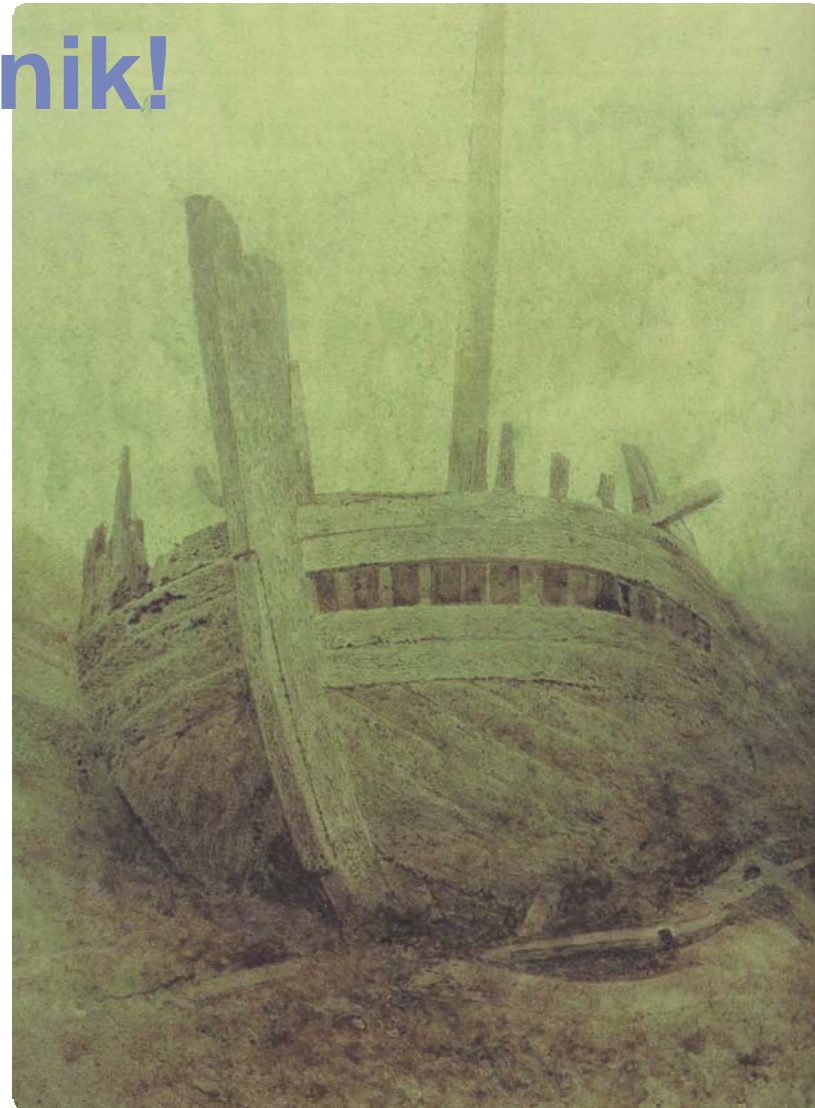
Kulturarvet under vatten?

- Båt- och fartygslämningar
- Bryggor och hamnanläggningar
- Fiskeanläggningar
- Försvarsanläggningar
- Stenåldersboplatser
- med mera

Östersjön är unik!

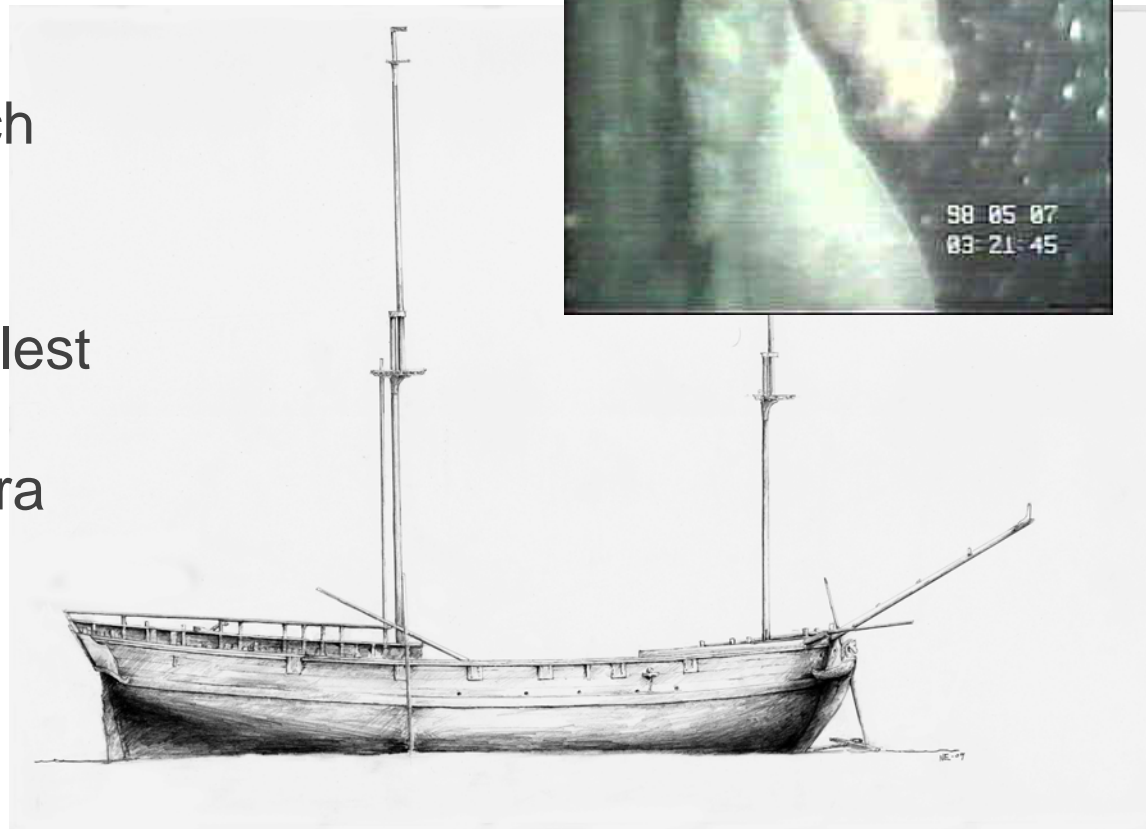
- Unika bevaringsförhållande för trä
- Intensiv sjöfart
- Omkring 9000 kända lämningar (vrak) i Östersjön, varav 1/3 i Sverige
- Mörkertalet är stort - troligen hundratusentals...

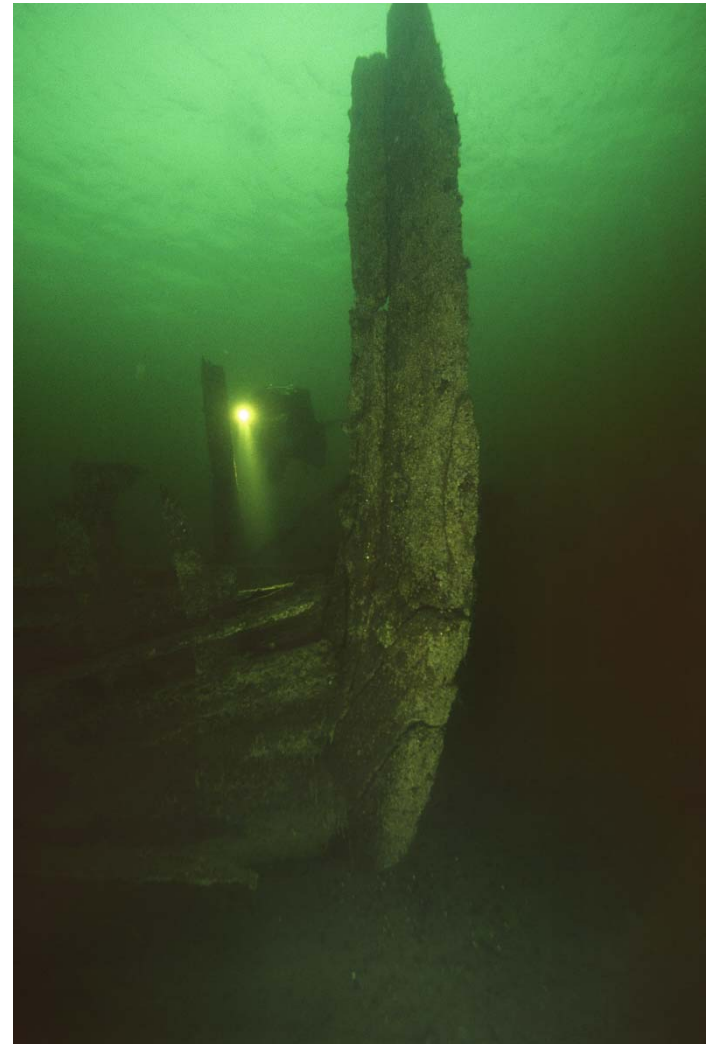
En fantastisk resurs!

- Intresset för marinarkeologi och kulturarvet under vatten är stort
- Vasamuseet har flest besökare av alla museer i hela norra Europa
- 100 000-tals sportdykare
- Outnyttjad turismpotential

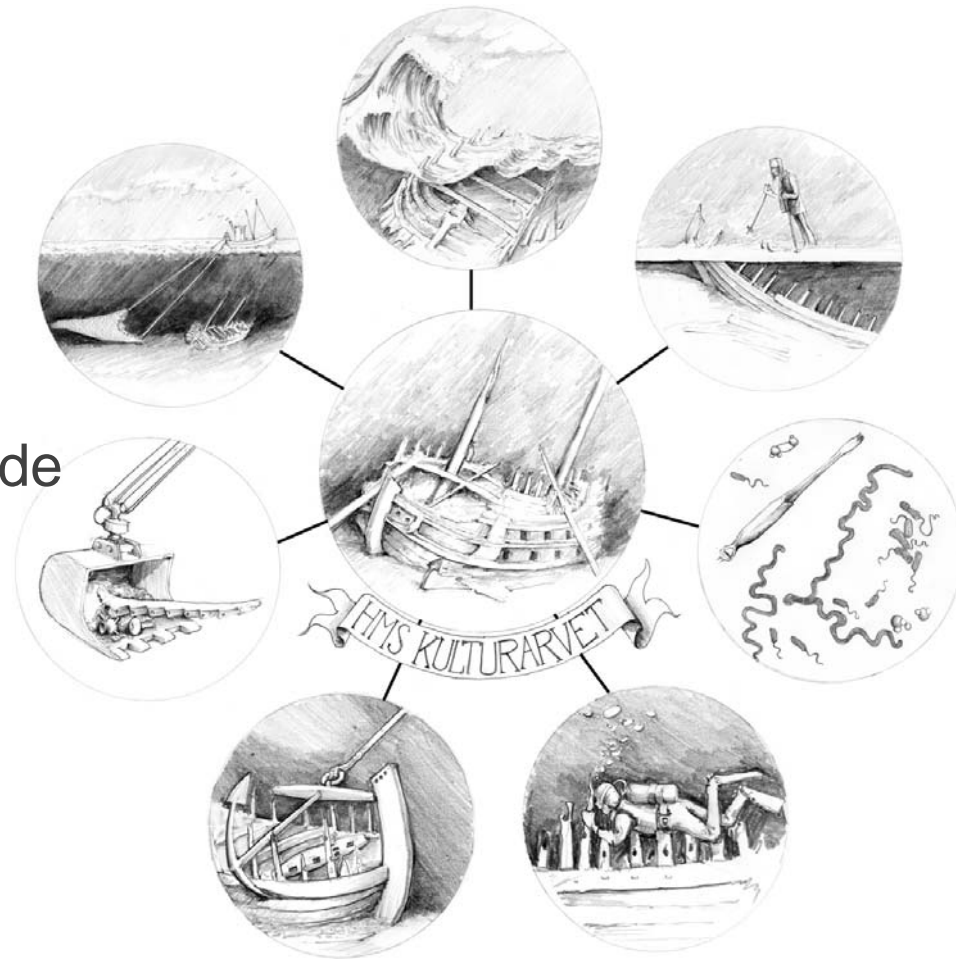
Vision 2015

- Ett urval om 100 vrak och andra lämningar i Östersjön förklarats som världsarv av UNESCO
- Östersjöns dykparker lockar dykare och icke-dykande besökare från hela världen
- Kulturarvet under vatten skyddas och bevaras i hela Östersjöregionen

Hotbilderna...

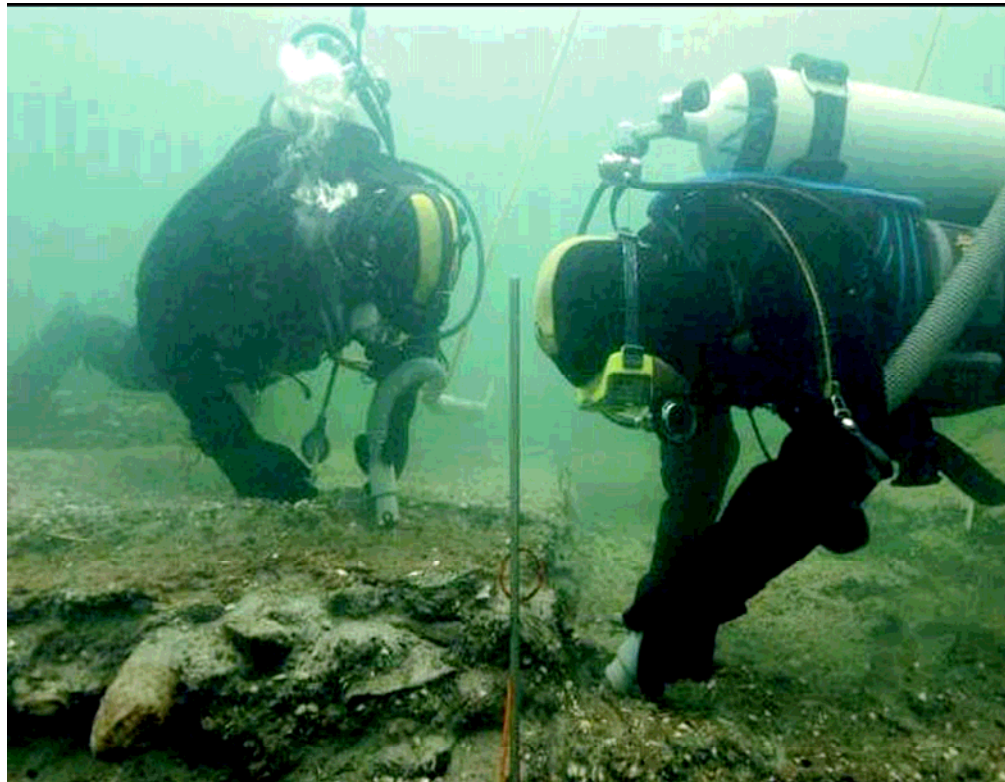
- Trålning/fiske
- Klimatpåverkan, strömmar, erosion
- Bakteriell nedbrytning, ballastvatten (främmande arter)
- Sportdykning
- Ankring och sjöfart
- Exploateringar
- Kunskap, kompetens, kännedom...

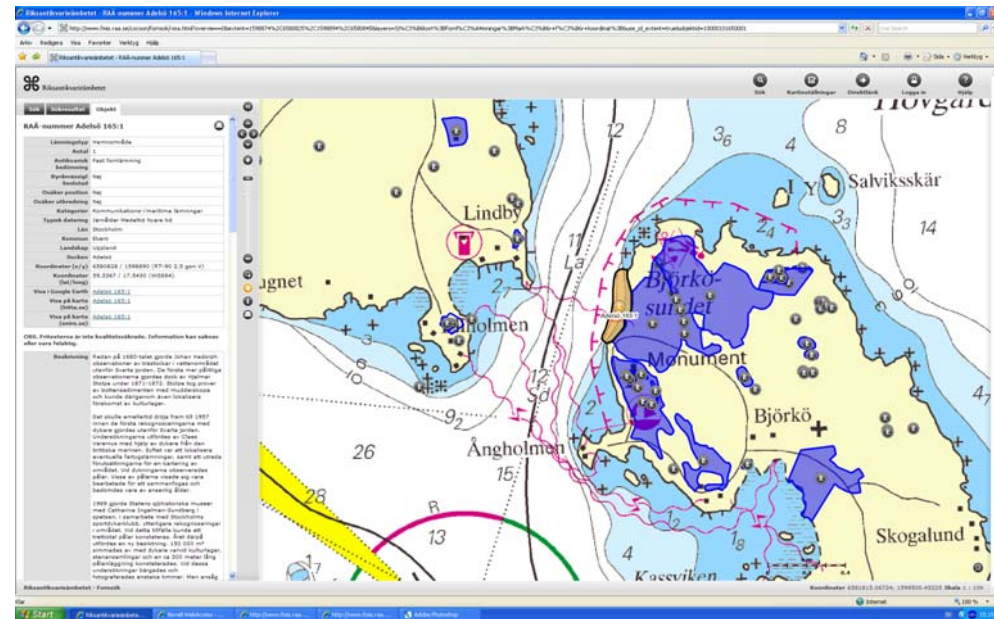
Hur arbetar vi?

- Internationell samverkan
- Kunskapsuppbyggnad
- Ökad integration med fysisk planering
- Förstärka lagskydd
- Metoder för hållbart bruk

Fornsök

- Alla Sveriges vrak, förlisningsuppgifter mm tillgängliga för alla
- Riksantikvarieämbetet förvaltar och utvecklar
- Kartstöd
- www.fornsok.se
- Kvalitetssäkring och nyregistrering

SJÖFARTSVERKET

STATENS MARITIMA MUSEER

Riksantikvarieämbetet

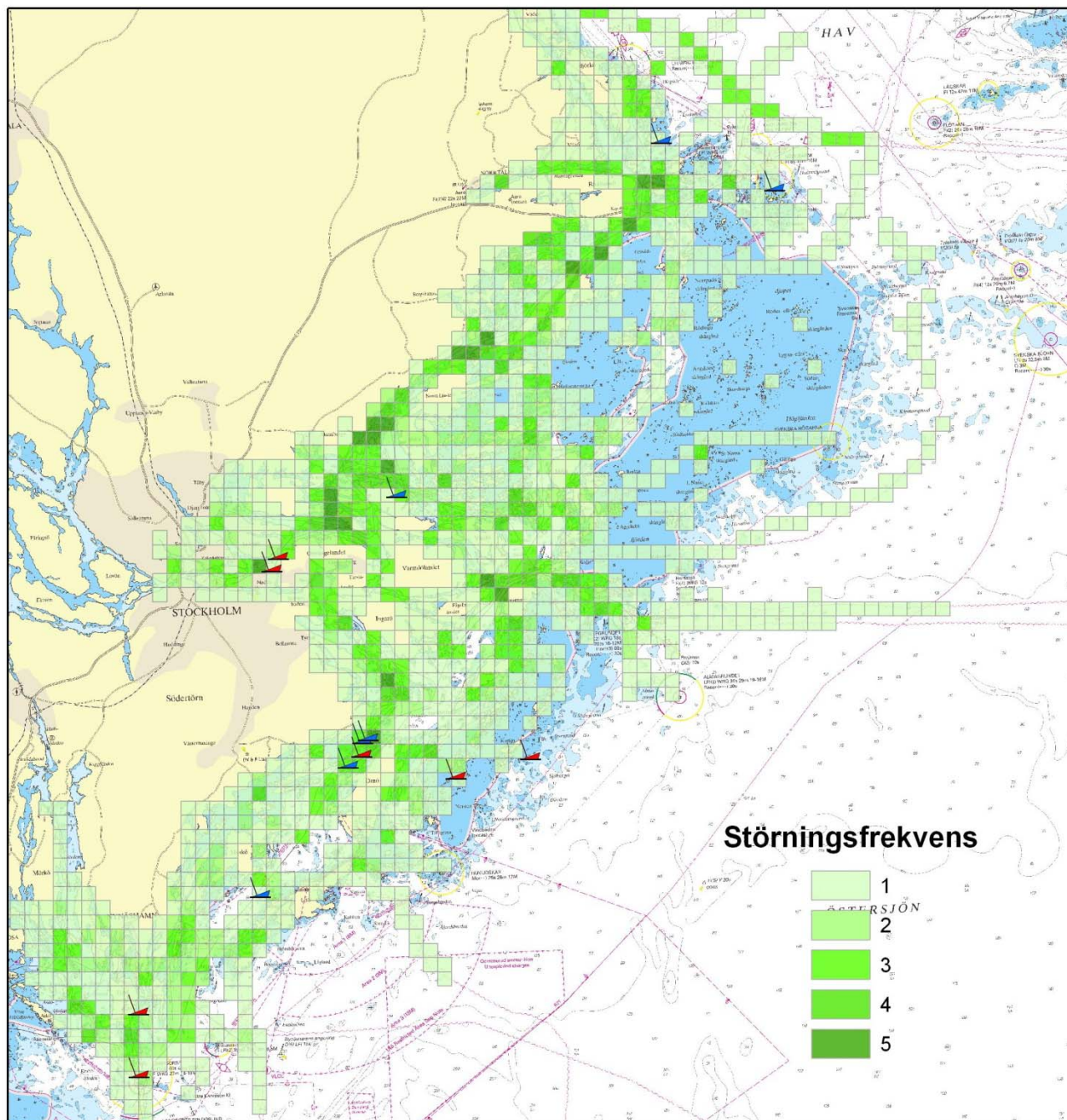
STATENS MARITIMA MUSEER

Ökad integration med fysisk planering

- Det finns stora behov av ökad integration med fysisk planering
- Behov av kunskapsunderlag, planeringsverktyg och kompetens
- Goda exempel
- Uppdragsarkeologi

Tillsyn

Exploateringsstryck
ställer krav på
kontinuerlig
kulturmiljöövervakning

Störningsfrekvens i
Stockholm
beräknad på
ledningsdragningar,
sjöfart, hamnar
mm på ett urval vrak
Förmodad
påverkan på
vraken är viktad

Sportdykning

De mest besökta vraken i Stockholms Län (och anledningarna till besöken)

plundring och skadegörelse

These guys
are really
bad eggs...

alarövraket

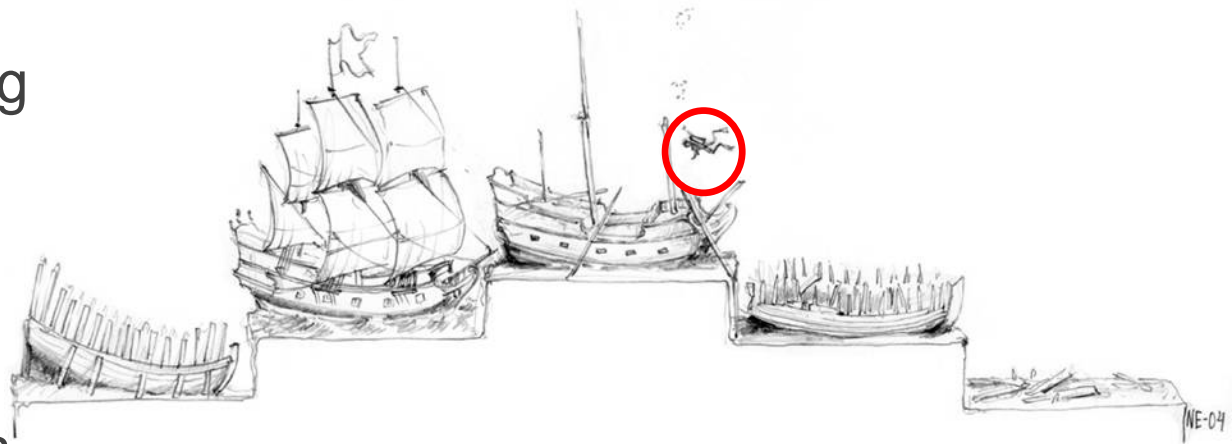
Vissa lämningar kan skyddas med dykförbud i syfte att helt hindra eller reglera dykning

– Hur övervaka?

Tillgängligöra för att kunna bevara?

- Dykparker och dykstigar

- Reglerad dykning på sårbara vrak
- Kulturhistorisk certifierade dykledare får tillstånd att guida
- Samverkan mellan natur och kultur – Projektet Nordic Blue Parks
- Torrdykning
- Myndigheter och näringsliv i samverkan
- Dalarö Dykpark –en svensk pilot

Torrdykning – ”näradykupplevelse”

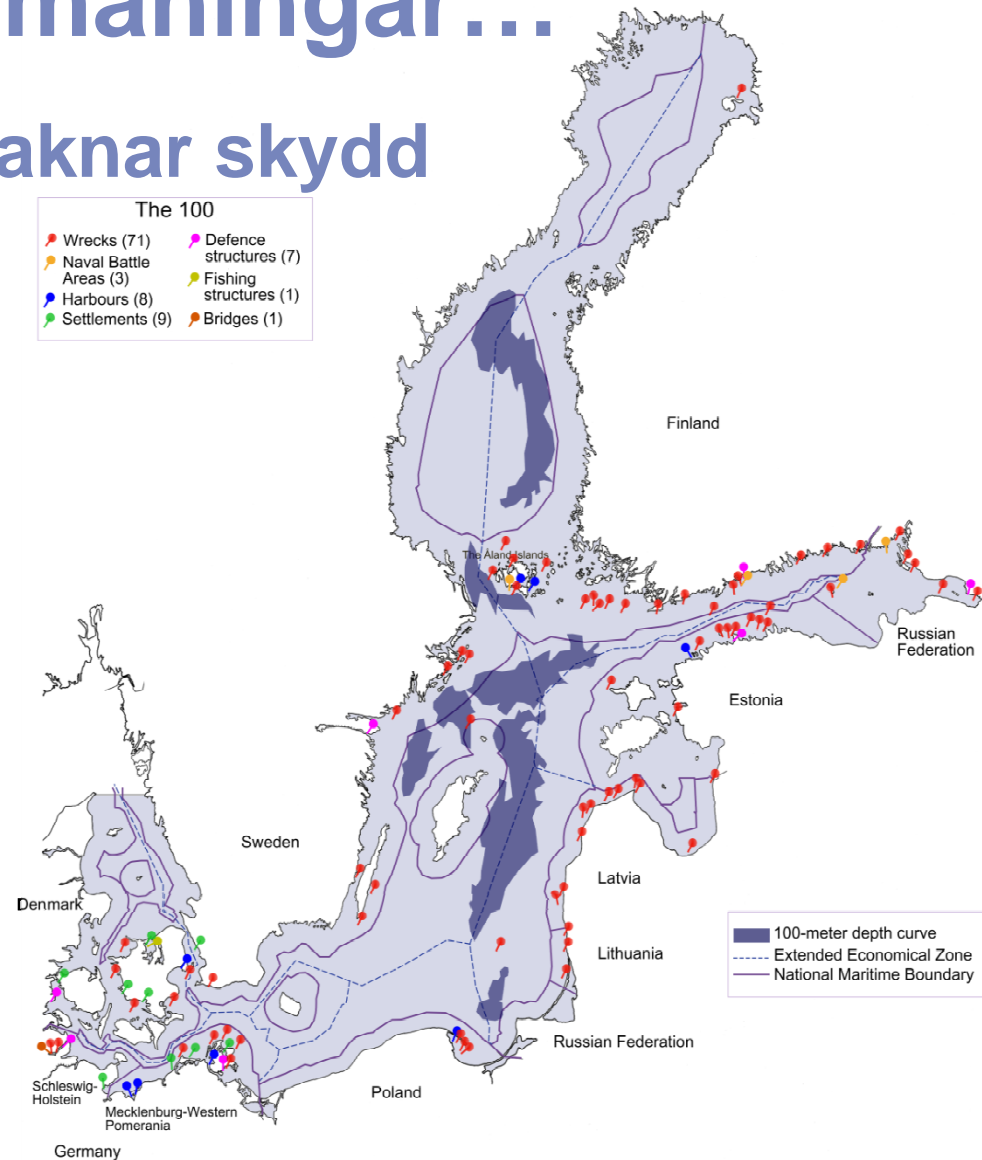

Några andra utmaningar...

40 % av Östersjön saknar skydd

Kända lämningar/uppgift om

- DK: 4000/7000
- DE: 1750
- PL: 1/65
- EST: 13/200
- LAT: 14/323
- LITH: 5/20
- RUS: 20/200
- FIN: 728/1024
- SWE: 3000/12 000
- Åland: 500/600
- Totalt ca 9000 lämningar

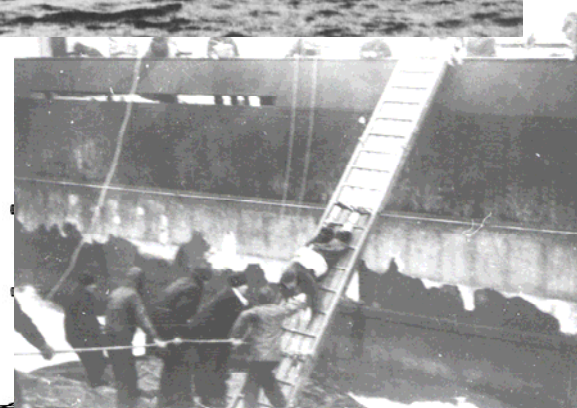
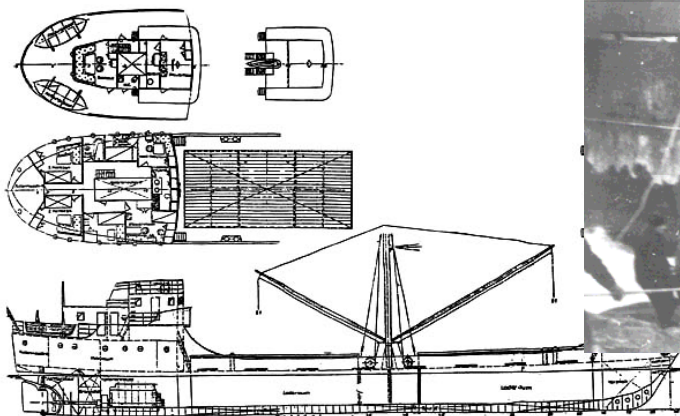
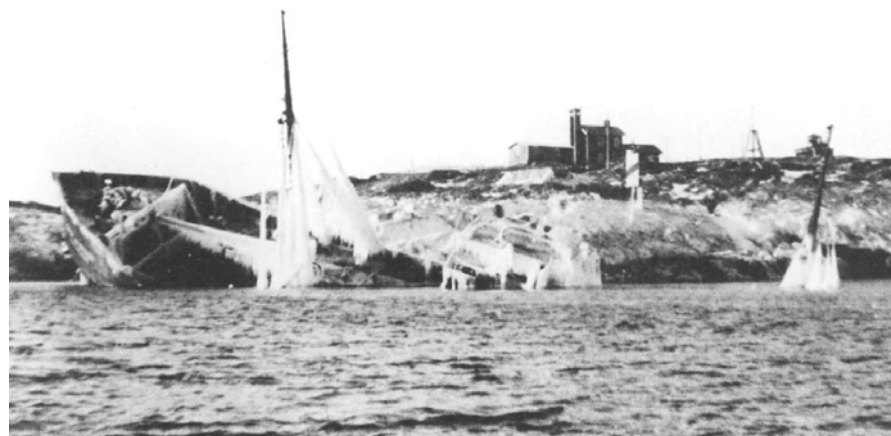

Kategori objekt	Danmark	Estonia	Finland	Åland	Tysk M-V	Tysk S-H	Lettland	Litauen	Polen	Ryssland	Sverige
Skeppsvrak >100 år	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Skeppsvrak 50–100 år	JA	JA	NEJ	NEJ	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ
Kulturlager, ≥1500-tal – i hamnar, sjunkna boplatser etc.?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Kulturlager 16–1800-tal – i hamnar, crannogs	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Sjunkna försvarsanläggningar/ hamnstrukturer, > 1500-tal ?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Sjunkna försvarsanläggningar/ hamnstrukturer, 16–1800-tal?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
En ensamliggande järngjuten kannon, 16–1800-tal, funnen på havsbotten ?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ

Skydd av yngre vrak

- Endast vrak som kan antas ha blivit vrak för 100 år sedan är skyddade
- Skydda vissa yngre vrak?
- Förslag till lagändring är inskickat

Pågående - ett regeringsuppdrag

- RAÄ har (i samverkan med SMM) i uppdrag att ta fram "handledningar åt myndigheter som hanterar kulturarvet under vatten"
- Förebygga och beivra kulturarvsbrott
- Fysisk planering
- Kustbevakning, polis, åklagare, Boverket, Naturvårdsverket mfl.

Frågor?

Andreas.olsson@maritima.se

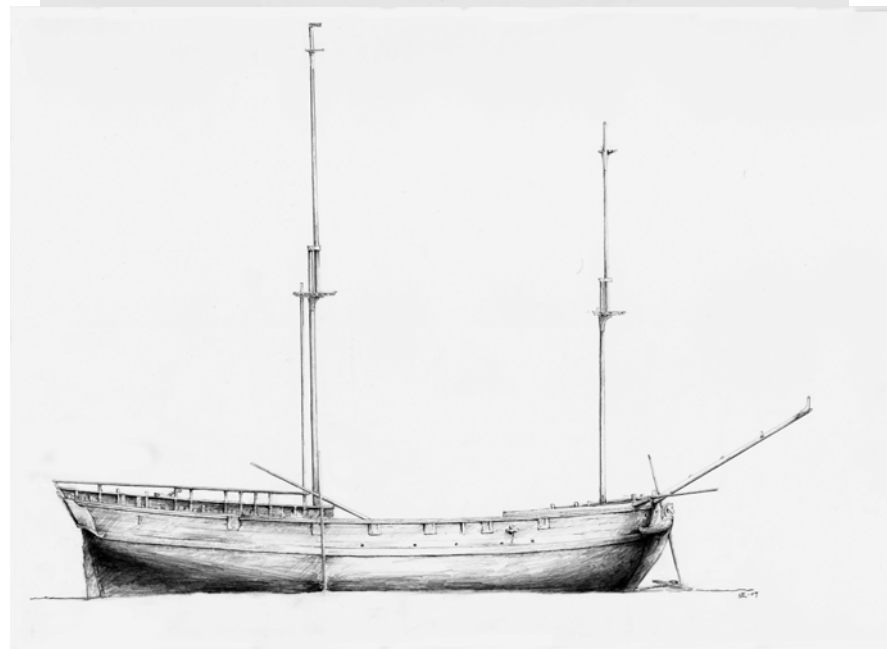
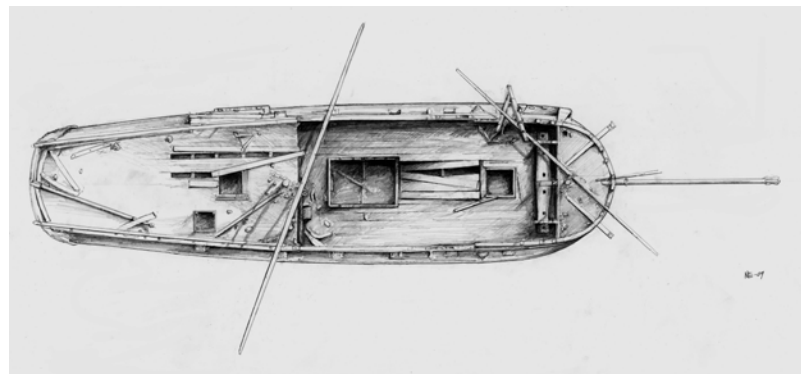

Myndighetssamverkan

Möjligheter

- Arkeologisk och historisk forskning
- "Sjöhästen", 1700-talets andra hälft belägen på 100 meters djup i Svensk ekonomisk zon (utanför Fårö)

Dalarö dykpark

Dalarö dykpark

Kunskapsupplyggnad

Några siffror

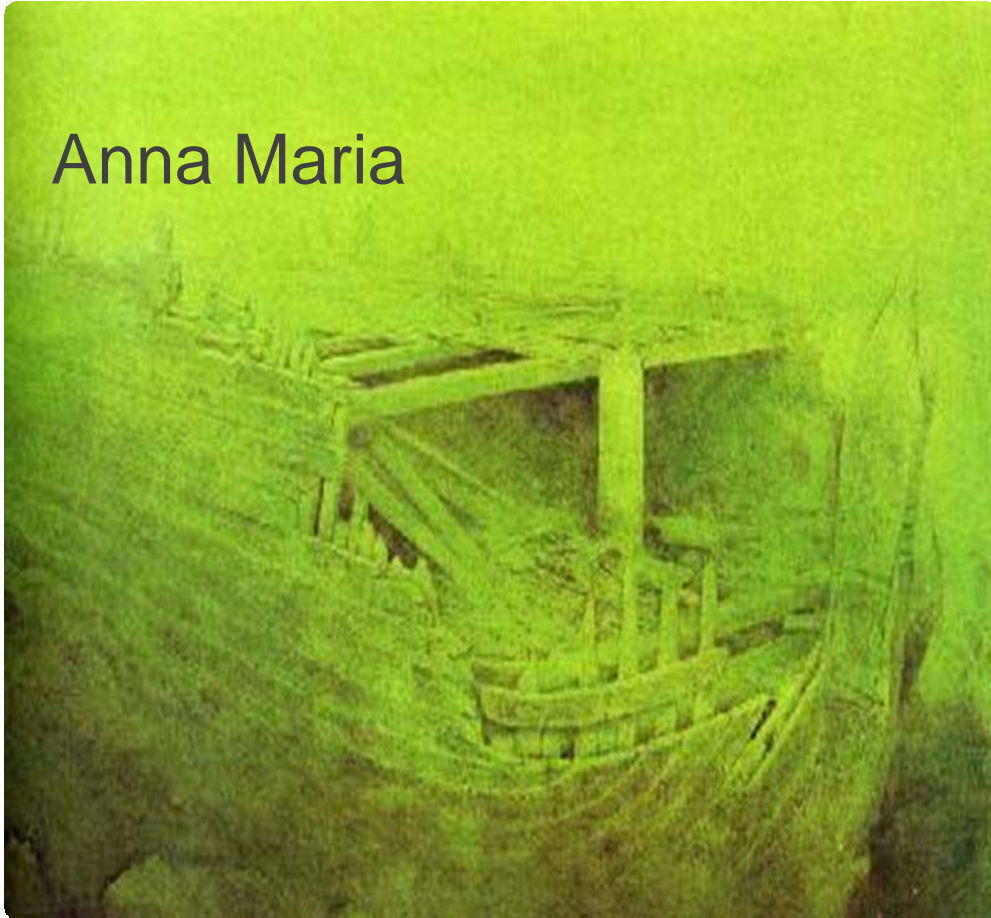
- I Östersjön finns 12 000 vrak och andra lämningar under vatten. Nya lämningar påträffas varje år och mörkertalet är stort
- Varje vrak är en berättelse – och bara i Sverige finns information om ca 12000 dramatiska förlisningar
- Bevaringsförhållandena är världsunika för trä genom frånvaro av skeppsmask, antalet lämningar är stort i jämförelse med andra hav
- Utgångspunkt för att bygga historiemedvetenhet och identitet i hela Östersjöregionen

Dalarövraket

Anna Maria

Teckningar av J. Adams

Jutholmen

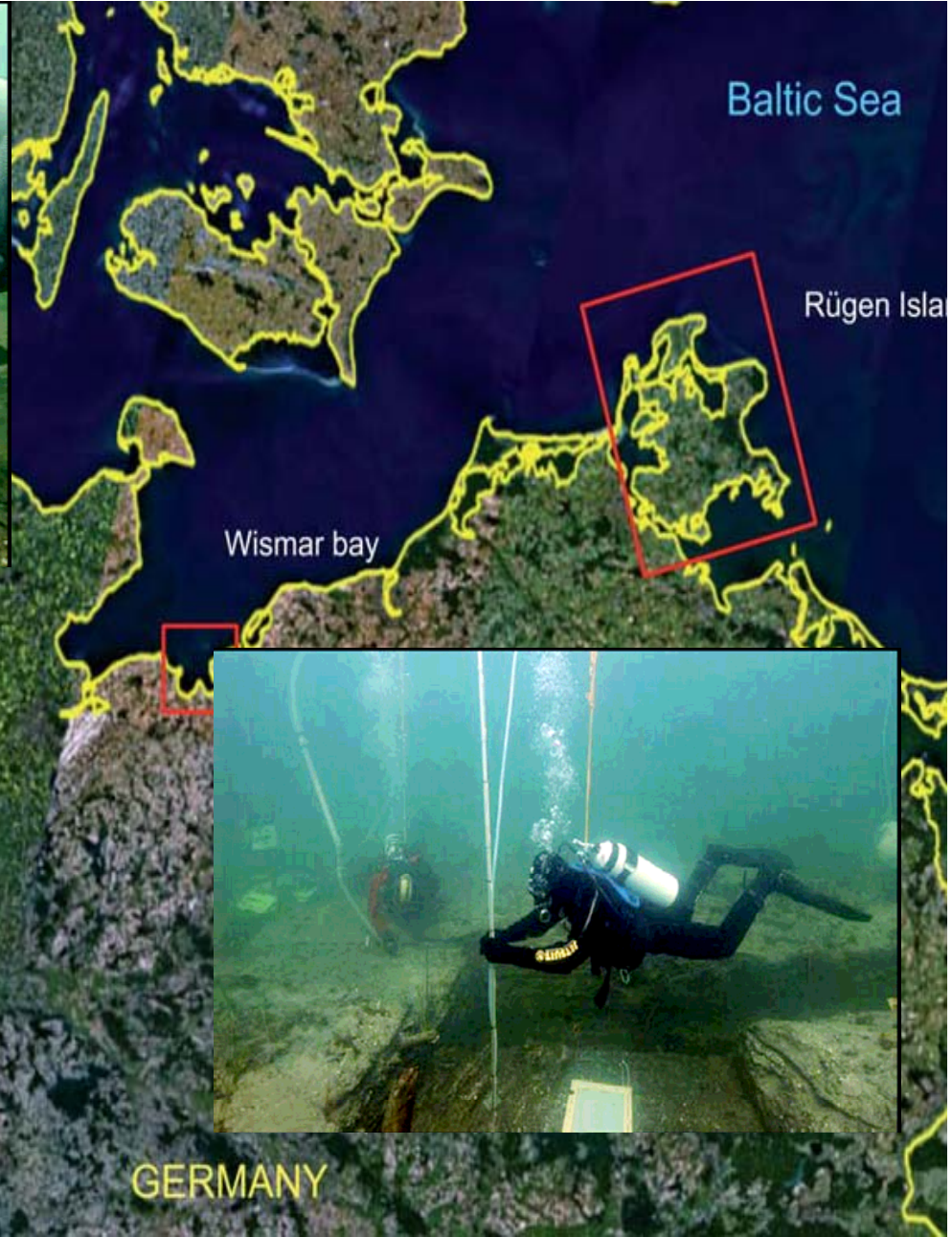
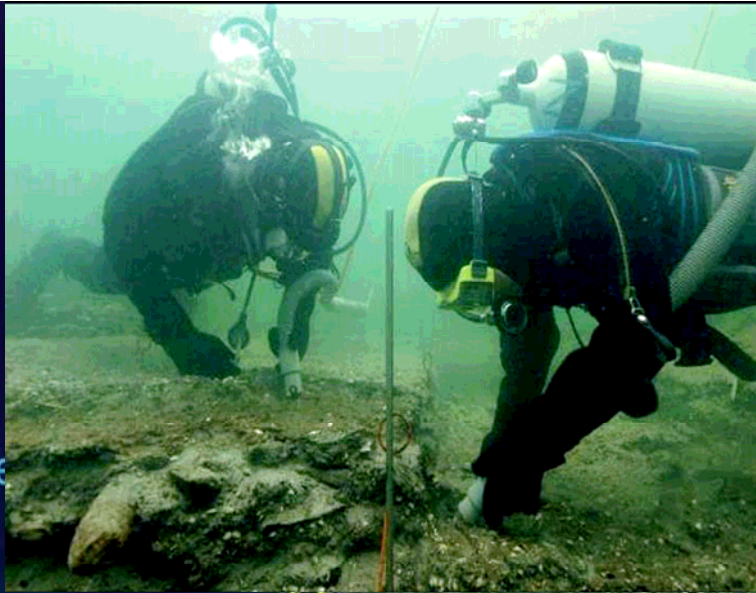

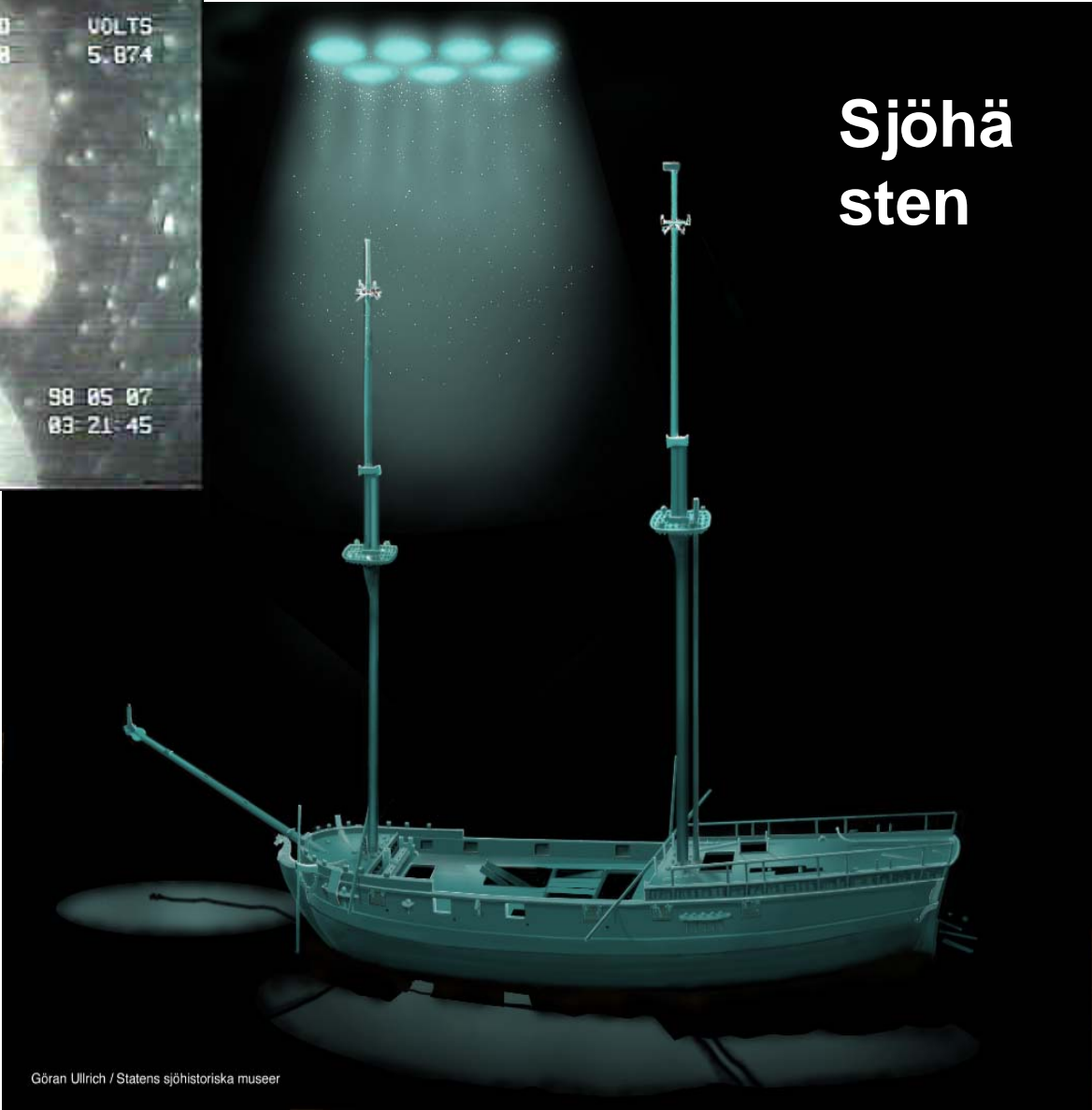
Tegelvraket

North Sea

Vision 2015

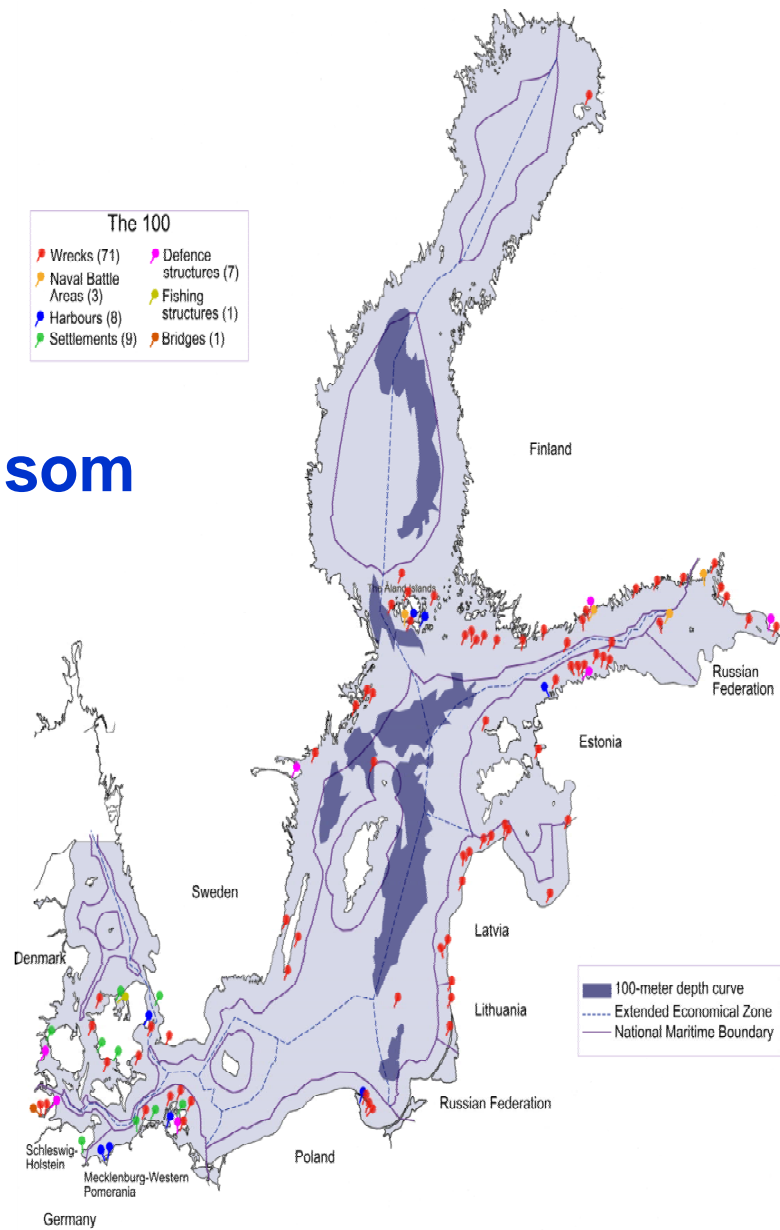
Världsarv – Östersjön har världens bäst bevarade vrak,
och nu finns de på UNESCO:s världsarvslista

Varje år ser en miljon turister digitalt återskapade vrak i
en storformatsbiograf, "Wreck-O-Rama", nära
Vasamuseet

Turer till *Dalarö Wreck Diving Park* utgår dagligen från
Stockholm och från Dalarö

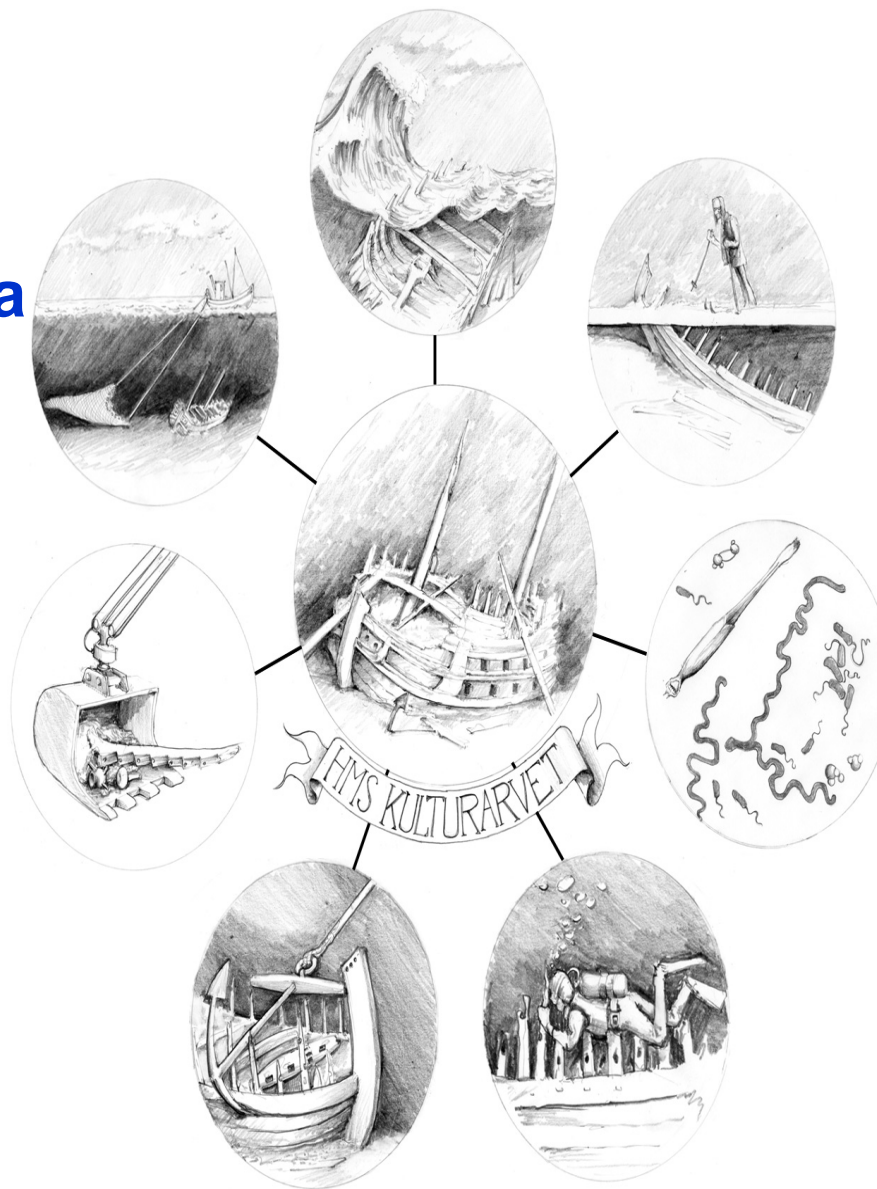
Besökare är både dykare och allmänhet

100 - listan som världsarv?

Hotbilderna

Lagstiftning

40% av Östersjön saknar skydd!

Kategori objekt	Danmark	Estonia	Finland	Åland	Tysk M-V	Tysk S-H	Lettland	Litauen	Polen	Ryssland	Sverige
Skeppsvrak >100 år	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Skeppsvrak 50–100 år	JA	JA	NEJ	NEJ	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ
Kulturlager, ≥1500-tal – i hamnar, sjunkna boplatser etc.?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Kulturlager 16–1800-tal – i hamnar, crannogs	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Sjunkna försvarsanläggningar/ hamnstrukturer, > 1500-tal?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
Sjunkna försvarsanläggningar/ hamnstrukturer, 16–1800-tal?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA
En ensamliggande järngjuten kannon, 16–1800-tal, funnen på havsbotten ?	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	JA	NEJ

Trålskador

An underwater photograph showing a diver in a dark, greenish environment. The diver is wearing a scuba tank and is positioned near a large, cylindrical object. The scene is dimly lit, with a bright light source creating a strong glare and illuminating the diver's equipment and the object. The overall atmosphere is mysterious and somewhat somber.

“Det är bara en souvenir”

Slitage, kringflyttning och nedbrytning inverka

PLUNDRING!

These guys
are really
bad eggs.

Är dykförbud en lösning?

Ja – det stoppar dykningen

Nej – övervakning saknas

Nej – otillgänglighet skapar
”bad will”

Villkorad tillgänglighet?

Övervaka dykförbud?

 Dalarövraket del1

Kabelanslutning till
automatisk larmfunktion

1 – 4 hydrofoner

Pop-up texter – exempel 1

Vraket efter ”Det krönta lejonet”

Ett 20 meter långt skepp förläste här i mitten av 1600-talet. Det står på 30 meters djup och har ett lejon som galjonsfigur. Vraket kan vara adelsmannen Gabriel de la Gardies finaste skepp, ”Det krönta lejonet”. Läs mer...

Pop-up texter – exempel 2

Rikswasa

Här ligger vraket efter ett svenskt örlogsskepp som förläste 1623 i samband med en brand. Rikswasa var ett flaggskepp i Gustav II Adolfs flotta i början av 1600-talet. Hon ska också genomfört en hemlig friarfärd då Gustav II Adolf besökte den brandenburgska prinsessan Maria Eleonora. Läs mer...

Pop-up texter – exempel 3

Vasas förlisningsplats

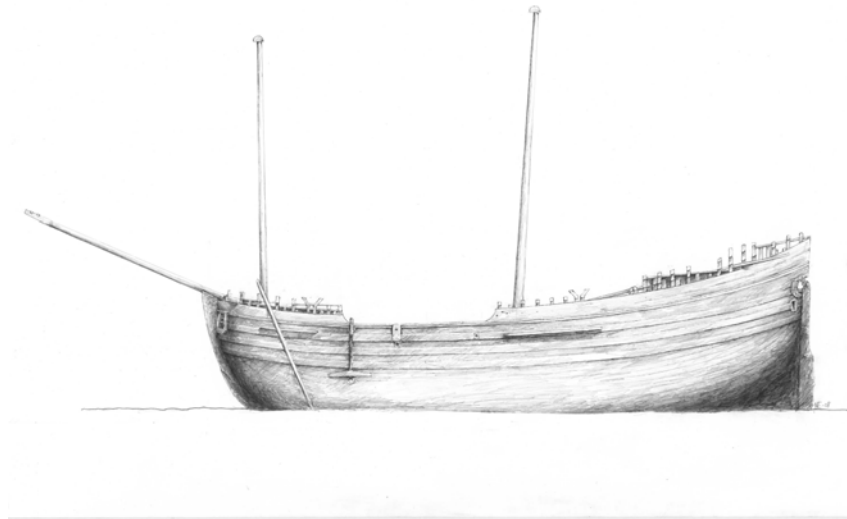
Regalskeppet Vasa kantrade och förläste här 1628 på sin jungfrufärd. Även om det var 30 meter djup, stack skeppets master upp genom vattenytan. Redan på 1600-talet gjordes försök att bärga skeppet. Vasa bärgades 1961 och är idag utställt på Vasamuseet. Läs mer...

Pop-up texter – exempel 4

Spökskeppet

Här finns vraket efter ett 20 meter långt handelskepp av holländsk byggnadstyp från 1600-talet. Vattendjupet är 120 meter. Namnet Spökskeppet har tillkommit eftersom förlisningen är helt okänd och vraket är så märkligt välbevarat. [Läs mer...](#)

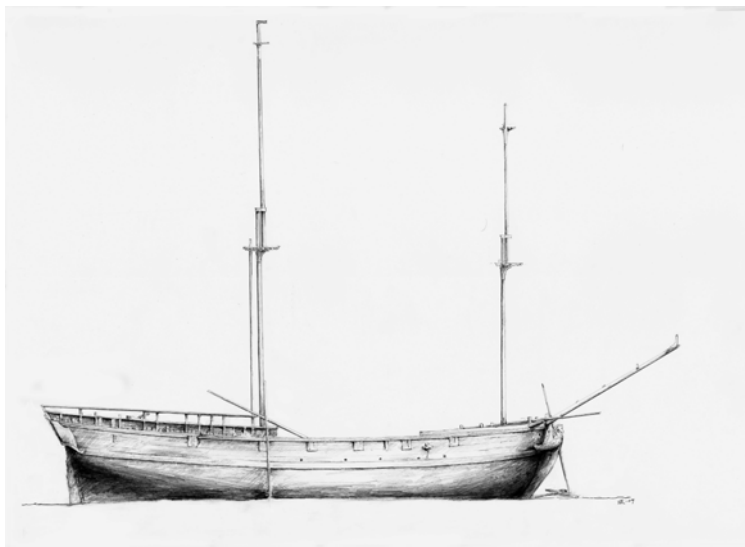

Pop-up texter – exempel 5

Sjöhästen

På 100 meters står här ett mindre örlogsfartyg från 1700-talets andra hälft. Vraket har en galjonsfigur i form av en Sjöhäst. På däckets ligger skeletten efter två besättningsmän. Vraket är helt intakt och förmodligen världens bäst bevarade 1700-tals skepp.

Läs mer...

Läs mer SALAMARITIMA MUSEER

Pop-up texter – exempel 6

Motorgaleasen Elise

Här kolliderade Ångfartyget Njord med motorgaleasen Elise 1927. Elise sjönk på 40 meters djup. Fyra personer omkom, däribland kaptenen och hans 16-årige son. Dykaren Sven Karlsson bärgade flera av de omkomna, men dog av dykarsjuka ombord dykbåten efter bärgningarna. Läs mer...

Läs mer [MARITIMA MUSEER](#)

Pop-up texter – exempel 7

Den ryska ubåten S8

På omkring 50 meters djup ligger här vraket en 78 meter lång rysk ubåt av s-typ. Ubåten förläste 1941 under oklara omständigheter, men skador i skrovet kan indikera att hon förläste i strid eller gick på en mina. Ubåtar av s-typ hade en besättning på 40-50 man och användes till att sänka lastfartyg med malm i trafik mellan Sverige och Tyskland.

